

Тарасенко А. В.

*асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Чернігівського національного технологічного університету*

Tarasenko A. V.

*Assistant Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv National University of Technology*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА САМОРЕГУЛЮВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОГО РИНКУ

GOVERNMENT REGULATION AND SELF-REGULATION OF THE FOOD MARKET'S INFRASTRUCTURAL MAINTENANCE

Анотація. У роботі висвітлено проблеми формування ефективного механізму державного регулювання продовольчого ринку, правильне функціонування якого забезпечило б збільшення економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції та зростання її споживання як умови підвищення рівня і якості життя населення. Розглянуто цільові програми державного регулювання продовольчого ринку, визначено методи та принципи побудови механізму державного регулювання та саморегулювання продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення.

Ключові слова: продовольчий ринок, інфраструктура продовольчого ринку, державне регулювання інфраструктура продовольчого ринку, саморегулювання інфраструктура продовольчого ринку, механізм державного регулювання продовольчого ринку.

Вступ та постановка проблеми. Система організації та регулювання продовольчого ринку повинна бути спрямована на забезпечення економічної та продовольчої безпеки країни. Ефективність функціонування продовольчого ринку багато в чому визначається ступенем участі держави у формуванні та використанні продовольчих ресурсів. Реалізація потенційних можливостей збільшення виробництва різних видів продовольства і створення його державних резервів можлива при активізації регулюючої ролі держави. Проте визнання необхідності державного регулювання продовольчого ринку не дає відповідей на питання, яким повинен бути його механізм. Зарубіжний досвід у цій галузі не завжди може бути застосований в умов України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти проблеми формування і функціонування продовольчого ринку широко досліджуються у працях вітчизняних і зарубіжних учених, а саме: О. Амосова, В. Андрійчука, С. Бакая, М. Білинської, В. Бойка, С. Брингезі, Т. Варлея, В. Власова, М. Гайгера, П. Гайдуцького, В. Губенка, О. Дація, А. Джоахіма, Б. Дмитрука, І. Драгана, М. Еусебіо, О. Іваницької, А. Кандиби, Ю. Коваленка, М. Корецького, О. Крисального, М. Латиніна, Т. Лінвуда, М. Лобаса, Т. Лозинської, М. Маліка, П. Макаренка, В. Павлова, Х. Прусса, П. Саблука, М. Сахацького, К. Стейнінгера, С. Тангермана, Дж. Тімоті, К. Фармера, О. Шпичака, В. Юрчишина, С. Ярошенка та ін., але дослідження державного регулювання та саморегулювання інфраструктурного забезпечення продовольчого ринку потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Основним завданням наукової статті є розробка цільової програми та механізму державного регулювання та саморегулювання продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення цивілізованого продовольчого ринку на основі інфраструктурного забезпечення можливо тільки за умови спільної дії механізмів державного регулювання

та саморегулювання. В умовах ринкових відносин, що складаються в Україні, з'являються широкі можливості для створення нових структур у сфері інфраструктури продовольчого ринку, які за певних обставин здатні створити необхідні умови для ефективного функціонування продовольчого ринку. Під певними обставинами в даному випадку розуміються ефективні механізми взаємодії системи інструментів державного регулювання та саморегулювання. Як показує практика, таких механізмів на українському економічному полі нині немає. Для створення таких механізмів необхідні такі умови. По-перше, чітко визначені цілі, спрямовані на створення, у тому числі і ефективних механізмів функціонування продовольчого ринку на основі інфраструктурного забезпечення. По-друге, система державних органів, наділених відповідними правами і повноваженнями. По-третє, наявність відповідних організаційних і нормативно-правових основ функціонування продовольчого ринку. По-четверте, розвинена система суб'єктів ринкових відносин на продовольчому ринку. По-п'яте, система координації державних структур та бізнес-структур на продовольчому ринку як на державному, так і на обласному рівнях.

Головною проблемою сучасного розвитку АПК в багатьох країнах та зокрема в Україні є неефективність обміну між промисловістю і сільським господарством, що отримала назву «диспаритет цін».

Особливістю регулювання цін на сільськогосподарську продукцію в країнах з ринковою економікою є встановлення мінімального граничного рівня для ринкових цін, нижче якого вони не можуть опускатися. Для цього використовуються два основних інструменти: підтоварні кредити та пряма державна закупівля продукції [1].

У розвинутих країнах регулювання цін на аграрну продукцію і фермерських прибутків передбачає організацію спостереження за динамікою низки економічних показників, у числі яких:

- витрати виробництва по групах спеціалізованих господарств (у країнах ЄС) чи по видах виробництва (у США);

- паритет цін на засоби виробництва для сільського господарства і на сільськогосподарську продукцію;

- прибутковість ферм і галузей виробництва, а також усього сільського господарства [3].

Важливе значення в регулюванні розвитку АПК має податкова політика. Податкова система в країнах Заходу досить складна, для вітчизняної економіки прийнятні лише основні принципи оподаткування в аграрному секторі цих країн. У багатьох країнах податкова система не орієнтована на стягнення ПДВ для сільськогосподарської продукції, і сільськогосподарські товари як такі практично не підлягають оподаткуванню: реалізується принцип, що податок на додану вартість має сплачуватися не на кожному етапі розподілу продукту, а на його кінцевій стадії, коли товар набуває остаточної споживчої вартості. Це економічно більш справедливо і одночасно є регулятором споживання [2].

Як показує практика, що є відображенням стану справ в Україні вітчизняні продовольчі ринки функціонують в умовах недосконалої конкуренції. При наявності такої конкуренції не видається можливим говорити про ефективне функціонування інфраструктури продовольчого ринку та самого продовольчого ринку. У цьому зв'язку основні цільові програми (за рівнями), що включають як адміністративні, так і економічні інструменти, спрямовані на створення ефективно діючого продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення, повинні полягати в такому (таблиця 1).

Таким чином, державне регулювання має бути спрямоване на створення умов для здійснення підприємницької діяльності всіма суб'єктами продовольчого ринку і задо-

волення інтересів споживачів товарів. Як правило, створення таких умов здійснюється за допомогою відповідних законодавчих та нормативно-правових актів. Однак важливо зазначити, що наявність законодавчих актів не означає вирішення проблем продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення. Багато законів, що приймаються як на державному, так і на регіональному рівнях, не мають відповідних механізмів реалізації, і просто не працюють. Таким чином, державне регулювання можна назвати ефективним тільки тоді, коли законодавчі та нормативно-правові акти мають відповідні механізми реалізації і дають змогу максимальною мірою реалізувати інтереси всіх суб'єктів продовольчого ринку [4].

На підставі вищесказаного спробуємо уточнити поняття державного регулювання продовольчого ринку. Державне регулювання продовольчого ринку являє собою систему впливу уповноважених державних установ за допомогою заходів адміністративного, організаційного та правового впливу на діяльність суб'єктів продовольчого ринку з метою максимального задоволення їхніх інтересів і потреб, а також для забезпечення економічного зростання.

Об'єктами державного регулювання є бізнес-структури продовольчого ринку і кінцеві споживачі продовольчої продукції.

Суб'єкти державного регулювання являють собою систему державних, обласні та місцеві органи виконавчої влади, що створюють на базі чинного законодавства умови для здійснення підприємницької діяльності в області виробництва і реалізації продовольчої продукції, що регламентують таку діяльність і забезпечують збереження інтересів соціально незахищених верств населення.

Таблиця 1

Цільові програми державного регулювання продовольчого ринку на основі його інфраструктурного забезпечення

Цільові програми	Зміст програми
Державні міністерства	
Розробка та затвердження нормативно-правових актів у сфері регулювання відносин на продовольчому ринку	Розробка законодавчих і нормативних актів, спрямованих на регулювання цін і тарифів на продовольчі товари, промислові товари, регулювання торгових відносин, антимонопольне регулювання тощо.
Розробка системи заходів адміністративного впливу на регіональну владу за невиконання законодавчих та нормативних актів	Дані заходи спрямовані на відновлення відповідальності за невиконання регіональними органами влади законодавства, встановленого вищими органами влади.
Моніторинг стану регіональних продовольчих ринків	Відстеження ситуації на регіональних продовольчих ринках з метою контролю за виконанням законодавчих і нормативних актів у галузі регулювання цін і тарифів, торговельних відносин, виконання антимонопольного законодавства.
Розробка системи взаємодії з регіональними органами виконавчої влади	Система взаємодії у сфері регулювання продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення.
Обласні департаменти та управління	
Створення координаційного органу у сфері регулювання продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення.	Створення координаційного органу на рівні департаментів та управлінь на рівні областей є необхідним кроком у створенні ефективної системи державного регулювання продовольчих ринків та їх інфраструктурного забезпечення.
Сприяння в розробці моделі інфраструктури продовольчого ринку з урахуванням регіональної специфіки та регіональних міжгосподарських зв'язків	Регіональні замовлення науково-дослідним установам, вузам, які працюють у відповідних напрямках. Організація роботи структур, що займаються виконанням замовлень.
Розробка механізму взаємодії регіональних органів виконавчої влади з бізнес-структурами у сфері продовольчого ринку	Взаємодію в галузі цінової, конкурентної політики, у питаннях насичення ринку продукцією місцевих виробників, а також якісною продукцією сусідніх регіонів
Сприяння у розвитку нових форм торгівлі, організації ярмарків і виставок	Сприяння у розвитку нових форматів продовольчого ритейлу, виставок, ярмарків на постійній основі за участю як місцевих виробників, так і виробників інших регіонів.
Моніторинг ситуації на регіональному продовольчому ринку	Моніторинг в області цін, попиту і пропозиції, встановлення добро-совісної конкуренції, санкціонованої торгівлі тощо.

Джерело: складено автором

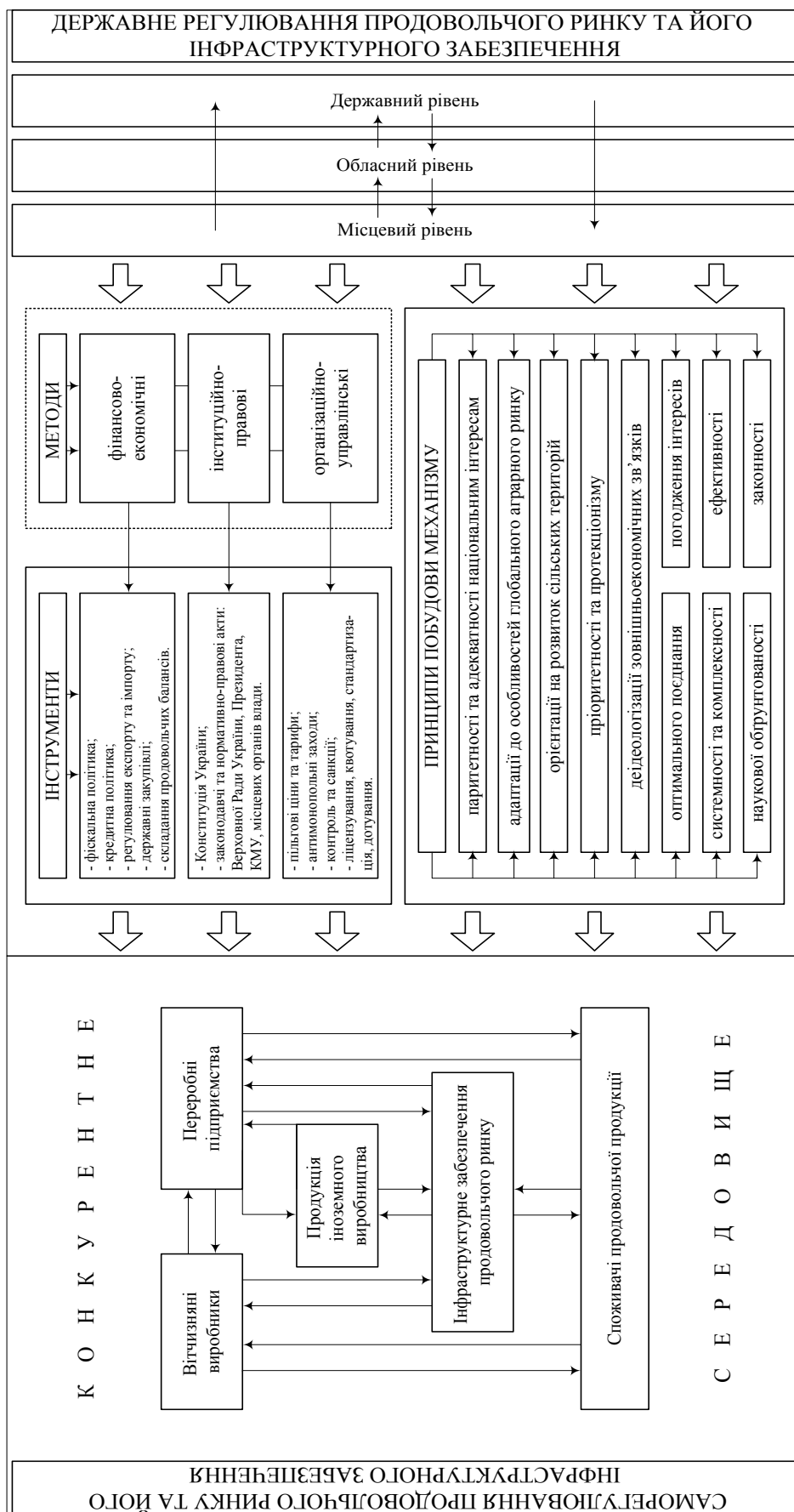

Рис. 1. Механізм державного регулювання та саморегулювання продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення

Джерело: складено автором

Як уже зазначалося, державне регулювання здійснюється за допомогою адміністративних та економічних інструментів, в основі яких лежить законодавство. Очевидно, що ефективність державного регулювання буде залежати у тому числі і від того, наскільки прийняті законодавчі норми враховують інтереси, всіх суб'єктів продовольчого ринку; наскільки дієві механізми реалізації цих законів.

Саморегулювання продовольчого ринку та його інфраструктури здійснюється на основі відомих ринкових інструментів, а саме: попиту, пропозиції, ціни та конкуренції.

В умовах саморегулювання продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення взаємодія виробників продовольчої продукції з її кінцевими споживачами, може відбуватися як безпосередньо через власні магазини на підприємствах, так і за допомогою підприємств інфраструктурного комплексу (торговельних підприємств і організацій).

Взаємодія споживачів з виробниками, за законами ринкової економіки, здійснюється під впливом попиту та пропозиції за ринковими цінами в умовах конкуренції. При наявності конкуренції складаються сприятливі умови для розвитку нових форматів торгівлі, спрямованих на задоволення інтересів різноманітних груп споживачів.

Самі ж виробники здебільшого не мають власних магазинів, тому змушені реалізовувати вироблену продукцію на абсолютно не вигідних для себе умовах. Ці обставини сприяють посиленню монопольної влади, в умовах якої виграють торгові структури, а програють безпосередні виробники і кінцеві споживачі (населення), змушені багаторазово переплачувати за продовольчі товари. Виникає необхідність у державному регулюванні продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення. Механізм поєднання ринкових інструментів з державними представлений на рисунку 1.

Державне регулювання необхідно для закріплення і розвитку позитивних сторін ринкової економіки та згладжування негативних. Це головна мета державного регулювання. Досягнення цієї мети можливе за наявності

законодавства з дієвими механізмами його реалізації. За умови грамотного регулювання можлива максимальна реалізація інтересів усіх учасників продовольчого ринку, а не тільки якоїсь із груп. Приміром, у результаті відсутності дієвих механізмів регулювання торговельних націнок цінові накрутки в кінцевій ціні на продовольчу продукцію для споживачів виявляються багаторазово завищеними.

У науці відкритим залишається питання про те, в яких пропорціях повинно здійснюватися державне регулювання. На наш погляд, будь-якої однозначної відповіді на дане питання, в принципі, існувати не може. Усе залежить від специфіки економіки конкретної країни і навіть області в рамках конкретної країни. Держава повинна створювати умови для здійснення підприємницької діяльності в умовах хоча б відносної справедливості з використанням системи адміністративних, фінансово-економічних та організаційно-правових методів регулювання.

Якщо механізми впливу не налагоджені або не працюють, то виникають сумніви в необхідності такого державного регулювання. Якщо ж система заходів діє, з'являється можливість дотримання інтересів усіх учасників ринкових відносин. На перших порах рішення будь-якого завдання (наприклад, створення ефективно функціонуючого продовольчого ринку та його інфраструктури) державного впливу повинно бути більше, а коли система запрацює, то функції держави будуть зведені практично до контролю за обстановкою, тобто до мінімуму. У цьому разі можна говорити про ефективне державне регулювання.

Висновки. Таким чином, ефективне державне регулювання більшою мірою необхідно на початковій стадії вирішення поставлених завдання і в мінімальному ступені – при досягненні поставлених цілей. Ефективним державне регулювання можна назвати лише тоді, коли створена ефективна система методів адміністративного, фінансово-економічного та організаційно-правового регулювання, що дає змогу максимально реалізувати інтереси всіх учасників ринкових відносин.

Список використаних джерел:

1. Корецький М.Х. Державне регулювання розвитку аграрної сфери економіки України : моногр. – К., 2002. – 260 с.
2. Ульянов Ю.О. Державне регулювання аграрного ринку в країнах ЄС і США: досвід для України / Ю.О. Ульянов // Державне будівництво. – 2007. – № 2. – С. 1-13.
3. Common organisation of agricultural markets [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/common_agricultural_markets_en.htm.
4. Тарасенко А.В. Державне регулювання продовольчого ринку та його інфраструктурного забезпечення: вітчизняний та зарубіжний досвід / О.М. Кальченко, А.В. Тарасенко // Ukraine – EU. Modern technology, business and law : collection of international scientific papers (Kosice, Slovakia, March 30–April 2, 2015). In 2 parts. Part 1. Modern priorities of economics, management and social development. Environmental protection collection. – Chernihiv : CNTU, 2015. – P. 143-144.

Анотація. В роботі освітлені проблеми формування ефективного механізму державного регулювання продовольственного ринку, правильне функціонування якого забезпечило б збільшення економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції і зростання її споживання як умови підвищення рівня і якості життя населення. Розглянуті цільові програми державного регулювання продовольственного ринку, визначені методи і принципи побудови механізму державного регулювання і саморегулювання продовольственного ринку і його інфраструктурного забезпечення.

Ключевые слова: продовольственный рынок, инфраструктура продовольственного рынка, государственное регулирование инфраструктура продовольственного рынка, саморегулирование инфраструктура продовольственного рынка, механизм государственного регулирования продовольственного рынка.

Summary. The paper highlights the problem of forming an effective mechanism of state regulation of the food market, the proper functioning of which would provide an increase in economic efficiency of agricultural production and growth of consumption as a condition of raising the level and quality of life. Targeted programs are considered state regulation of the food market, defined methods and principles of the mechanism of state regulation and self-regulation of food market infrastructure and its maintenance.

Key words: food market, food market infrastructure, government regulation of food market infrastructure, self-regulation of food market infrastructure, mechanism of state regulation of the food market.